

הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל

הקדמה לשבת הארץ

השמיטה והיובל -
פסגת הקשר
שבין האומה וארצה

עם ביאור והרחבות מאת
הרב חיים דרוקמן



אור עציון ספרי איכות תורניים
המוכן התורני ע"ש ר' יצחק וחנה סטרולוביץ'

תוכן העניינים

11 פתיחת העורך

13 הקדמת הספר שבת הארץ

41 ביאור והרחבות

שער א - הקשר המיוחד שבין האומה והארץ

45 א ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ

60 ב השמיטה - גילוי הקשר שבין ישראל לארצו

64 ג א-לוהי ישראל וא-לוהי הארץ

70 ד ישראל - כלל האדם, והאומות - פרטיו

78 ה השמיטה והיובל - כלל ופרט

86 ו קידוש החומר

96 ז פרט וכלל

106 ח חיבור הפרט אל הכלל

113 ט גילוי המהות הכללית בפרט

120 י טבע הנשמה הכללית של כנסת ישראל

128 יא הגוף הישראלי

140 יב הגזע הישראלי - גזענות?

143 יג בחירה וסגולה

148 יד הטוב הא-לוהי הטבוע באומה

153 טו סגולת ישראל וסדר העולם

159 טז התגלות הקודש בחיי החול

167 יז "בא שבת - באה מנוחה"

174 יח אות השבת

182 יט התעלות האומה בשמיטה

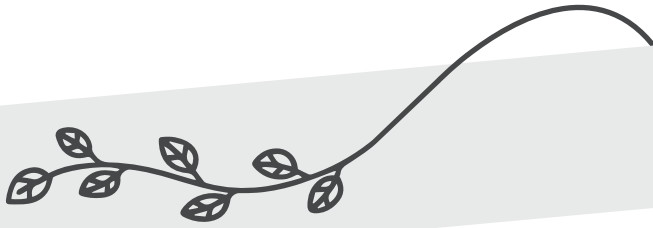
188 כ מוסר א-לוהי ומוסר אנושי

198 כא גילוי סגולת האומה והארץ בשבת ובשמיטה

208	נחלת עולמים	כב
214	הפעולה ההדדית של העם והארץ	כג
223	העלייה משמיטה ליובל	כד
228	ישראל מגלים את רצון-ד' להיטיב לכול	כה
233	פעולת הבחירה	כו
239	עולם החירות	כז
246	שנת היובל ויום הכיפורים	כח
253	היובל - בנייה ולא מהפכה	כט
257	הירידה שבעבדות - ותיקונה	ל
264	חיבור ישראל לאומות מתוך היובל	לא
270	הבטחת ברכת הארץ לשומרי השמיטה	לב

שער ב - האומה והארץ בגלות ובגאולה

277	ירידת ישראל ביושבם בארץ	לג
282	ירידת הארץ בעקבות ירידת העם	לד
285	טומאת החיים הלאומיים של ישראל	לה
293	הניתוח הכואב - וההכרחי	לו
300	תיקון ישראל בגלות	לז
308	הקשר בין העם והארץ בתקופת הגלות	לח
313	אין לך קץ מגולה מזה	לט
323	משמעות השיבה ארצה	מ
337	קמעא-קמעא	מא
346	גאולה חומרית - הפתח לגאולה הרוחנית	מב
356	בין חזון למציאות בראשית הגאולה	מג
362	זכר למצוות השמיטה	מד
366	תלמוד מביא לידי מעשה	מה
378	היתר המכירה	מו
382	המלחמה בהיתר המכירה	מז
391	החמרה בשמיטה בימינו	מח



הַקְּדָמַת הַסֵּפֶר שִׁבַּת הָאָרֶץ



הערות למהדורה זו

נוסח ההקדמה לשבת הארץ המובא כאן מבוסס על מהדורת ירושלים תר"ע, שיצאה עוד בחיי הרב, ובהשוואה למהדורת ירושלים תרצ"ז ומהדורת מכון "התורה והארץ" תש"ס.

כדי להקל על הלימוד, ניקדנו את ההקדמה, פסקנו אותה מחדש כפי הפיסוק הנהוג בימינו וערכנו חלוקה מחדשת שלה לפסקאות. כמו כן, הוספנו במהדורה זו גם ציוני מקורות רבים, רובם בהערות שוליים, ומיעוטם משולבים בסוגריים בטקסט עצמו.

ההקדמה עצמה אינה מחולקת לשערים ופרקים. ציוני הפרקים שנוספו בצידי הפסקאות נועדו להפנות את הלומד לפרקי הספר העוסקים באותן פסקאות.

(ראשי פרקים על ערך השמטה והיובל בחיי ישראל בכלל ובתחית האמה, הארץ והתורה, באור-ד' חי העולמים)

פרקים
א-ג

"ומי כעמך פִּי־שְׂרָאֵל גוי אחד בארץ"
(ש"ב ז, כג)

"גוי אחד בארץ" - ודאי בארץ הם גוי אחד, עמה אקרון
אחד, ולא אינון בלחודיהו"
(זוהר, ח"ג צג, ב)

פרקים
ד-ה

השמטה והיובל בזמנים מתיחסים זה לזה - כמו החמה
והלבנה בעולם, וכמו ישראל והאדם בנפשות, יחס הפרט
והכלל, שהם, במובנם העצמי היותר חי ויותר רוחני,
צריכים זה לזה: פרט הצריך לכלל, וכלל הצריך לפרט¹.

פרק ו

"מי גוי גדול אשר לו אלהים קרבים אליו" (דברים ד, ז).
סגליתה של כנסת ישראל היא, שהיא מסתכלת על ההויה
כלה באספקלריא המאירה² של קדש. בכל עז חיה היא
מכרת שהחיים שוים הם את ערכם - רק באותה מדה
שהם אלהיים, וחיים שאינם אלהיים - אינם שוים לה
מאומה.

היא יודעת עוד, שבאמת אין חיים אלא אלהיים, וחיים
שאינם אלהיים - אינם חיים כלל.

פרק ז

והידיעה הזאת, המנחת בעמק תכונת נשמתה, מטבעת
עליה את חותם ערכה המיוחד לה, המטבע על כל יחיד
ויחיד מיחידיה.

פרק ח

כי אורו וישעו³ של היחיד תלויים הם במדת ידיעתו את
התעמקותו והתבלטותו של החותם הכללי הזה, של

1. תחילת הספרא, ברייתא דרבי ישמעאל.

2. ראה: סוכה מה, ב; יבמות מט, ב.

3. עפ"י תהלים כז, א.

הכרת ערך החיים רק בא-להיותם, בתוך עמק נשמתו.
 "ואתם הדבקים בד' א-להיכם חיים כלכם היום" (שם)
 שם, ד).

פרק ט

החיים, על פי ערך הא-להיות שבהם, אינם מתגלים אל
 היחיד אלא באותה מדה שהוא מתאמץ להיות נשאף בכל
 היותו בתוכיותה של כללות האמה, להיות מזוהר מזהר
 נשמתה העליונה, החיה וקיימת בהכרת היקר הא-להי של
 החיים מתוך פנימיותה הכללית.

פרק י

טבע הנשמה הכללית של כנסת ישראל הוא א-להיותה.
 לא בחירתה גרמה לה את יתרונה הא-להי, לא מצד
 מעשיה הפרטיים, לא בצדקתה וישר לבבה⁴ באה
 אל מעלתה.

פרקים
 י-יב

תכונת גזעה, הגופני והרוחני, עשתה לה את חילה ואת
 עזה בא-להים, אשר לא בבחירה לקחה אותו, ולא תוכל
 כל קלקלה של בחירה לאבדו.

פרק
 יג

יש לה אמנם, להבחירה, מבוא גדול בכל סגלה טבעית:
 בהיותה טובה - תוכל לפנקה, לעדנה, להוציאה לפעל
 באפן שלם וחשוב.

וכן, בהיותה רעה ושפלה - תוכל להחשיף את המאור
 שבסגלה הטבעית ולעכר את זהרו, לטמטם את הלב לבל
 יחוש את העשר הרוחני הצפון בתוך חיי הנשמה.

אבל לא יוכלו טמטום הלב והחשכת המאור להמשך
 לעולם. הסגלה הטבעית בטוחה היא בקיומה
 ובהתעוררותה לתחיה.

4. עפ"י דברים ט, ה.

פרקים
יד-טז

סגלת האמה - הטוב האלהי הטבוע בקרבה; סדר העולם, החיים הישרים והטובים המתאימים אל הצדק והישר, השקט והשלום, החן והאמץ הממלאים בהסתכלות אלהית מקפת, כפי מה שהיא נמצאת בנושמת האמה - אין חיי החל יכולים להוציאה מן הכח אל הפעל. חיים אלה, במהומתם המעשית התכופה, מסתירים הם את ההוד הרוחני של הנשמה האלהית ומעכבים את הזרחת אורה הבהיר והישר לתוך המציאות החלונית השולטת.

דחיפת הגדול וההשתלמות של החיים צריכה שתצא אל הפעל על ידי נתינת רוח של הפסקה והתנערות ממהומת החיים הרגילה.

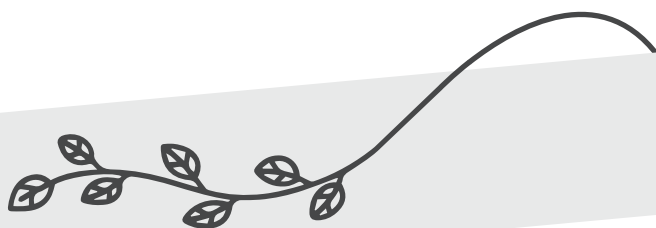
פרק יז

היחיד מתנער מחיי החל לפרקים קרובים.

בכל שבֵּת, "בא שבת - באה מנוחה" (רש"י, בראשית ב, ב), מתחלת הנפש להשתחרר מכבליה הקשים, "ביום הניח ד' לך מעצבך ומרגזך ומן העבדה הקשה אשר עבדך" (ישעיהו יד, ג). ומבקשת היא לה אז נתיבות עליונות, חפצים רוחניים, כפי טבע מקורה. "טוב להדות לד' ולזמר לשמך עליון. להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות. עלי עשור ועלי נבל, עלי הגיון בכנור" (תהלים צב, ב-ד).

פרק
יח

"ביני ובין בני ישראל - אות הוא לעלם" (שמות לא, יז). יום קדוש, אשר בו תתגלה נטית האמה - הנטייה של החיים האלהיים, כמו שהם - ביחידיה, אות היא לאמה,



ביאור והרחבות





ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ

“ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ.”
“גוי אחד בארץ” – ודאי בארץ הם גוי אחד, עמה אקרונ
אחד, ולא אינן בלחודיהו.”

א. אחד עם הארץ

בפתיחה להקדמה הביא הרב את הפסוק (ש"ב ז, כג): “ומי כעמך
כישראל, גוי אחד בארץ” ואת דברי הזוהר הקדוש (ח"ג צג, ב) עליו:
“ודאי בארץ הם גוי אחד, עמה אקרונ אחד, ולא אינן בלחודיהו.”

במבט ראשון, תחילת דברי הזוהר אינה מובנת: “גוי אחד בארץ” –
ודאי בארץ הם גוי אחד – מה החידוש בזה? הרי זה בדיוק מה שהפסוק
אומר!

אכן, מהמשך הדברים הכוונה מתבארת: “עמה אקרונ אחד, ולא אינן
בלחודיהו”, כלומר: עם הארץ הם נקראים אחד, ולא כשהם לחוד. עם
ישראל נחשב לגוי אחד רק ביושבו בארץ ישראל. משמעות המילה אחד
כאן היא במובן של יחיד ומיוחד. כלומר, הייחוד של עם ישראל יכול
להתגלות אך ורק בארץ ישראל.

בחירתו של הרב לפתוח בדברים אלו מגלה שטמונה בהם הנקודה
העיקרית שבא הרב ללמדנו בהקדמת ספרו, ועל כן מן הראוי ללמודם
לעומקם.

ב. “לך לך” – לעצמיותך ולטובתך

כדי להבין את הקשר המיוחד שבין עם ישראל לארץ ישראל ומדוע
ייחודו של עם ישראל יכול להופיע רק בארץ ישראל, עלינו לחזור
לתחילת החיבור שבין העם לארץ.

השורש הראשון ביותר לעם ישראל הוא אברהם, אבינו הראשון. והינה, ההתגלות האלוהית הראשונה לאברהם אבינו הייתה בקשר לארץ ישראל (בראשית יב, א): "וַיֹּאמֶר ד' אֶל אַבְרָם: לְךָ לְךָ מֵאֲרָצָה וּמְמֹלְדֹתָהּ וּמִבֵּית אֲבִיךָ - אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ". הרי לנו שכבר בשורשם, נקשרו עם ישראל לארץ ישראל.

מדוע אמר הקדוש ברוך הוא לאברהם אבינו: "לְךָ לְךָ מֵאֲרָצָה...?" - וכי לא היה די לומר לו: "לך מארצך...?" מה באה המילה "לך" להוסיף כאן?

רש"י מפרש: "'לך לך' - להנאתך ולטובתך, ושם אעשך לגוי גדול, וכאן אי אתה זוכה לבנים. ועוד, שאודיע טבעך בעולם". הקדוש ברוך הוא אומר לאברהם: לך אל הארץ שאראה לך, והליכה זו היא "לך" - בשבילך ולטובתך!

המילה "לך" באה אפוא לתת טעם לשם מה אברהם צריך ללכת לארץ ישראל. כל מה שנאמר בהמשך הציווי (פס' ג-ב): "וְאָעֲשֶׂה לְגוֹי גָדוֹל וְאֶבְרָכָה וְאֶגְדְּלָהּ שְׂמֵךְ וְהָיָה בְּרָכָה. וְאֶבְרָכָה מִבְּרַכְיָה, וּמִקְלָלָהּ אָאֹר, וְנִבְרָכוּ בָּךְ כָּל מְשֻׁפָּחֹת הָאָדָמָה" - יכול להתגשם אך ורק בארץ ישראל; רק שם יהיה אברהם לגוי גדול ויזכה לזרע; רק שם יודיע ד' את טבעו בעולם; רק בהיותו שם יתברכו ממנו כל העמים. כדי שכל זה יתממש, אברהם נדרש ללכת, הליכה שכל תכליתה בשבילו, לגלות את ייחודו בעולם.

רבי משה אלשיך מבאר אחרת את לשון הפסוק. לשיטתו, המילה "לך" אינה סיבה **בשביל מה** ללכת - אלא מורה לאברהם **לאן** עליו ללכת.

הקדוש ברוך הוא אומר לאברהם שכל זמן שהוא אינו גר בארץ המיועדת לו, יש בו חיסרון גדול: "כי בהיותך בחוץ לארץ - אינך דבק עם שורשך, ואינך בעצם שלם - כי אם כאילו נפרד קצתך מקצתך, כי נפרד אתה מעיקרך ושורשך".

אברהם נדרש לצאת לדרך ולחפש את עצמו: "אך בלכתך אל הארץ, אתה כהולך ומתחבר אל עצמך ושורשך". על פי זה, האלשיך מסביר את לשון הכתוב: "לך לך" - "כי לך ולעצמך אתה הולך!".

הקדוש ברוך הוא אומר לאברהם: "לך!", לאן? - "לך!", לעצמך! לך והתחבר לשורש שלך! רק שם, באותה ארץ שאראך, תמצא את התשתית הרוחנית שלך.

לדעת רש"י, המילה: "לך" מסבירה לאברהם לשם מה עליו ללכת, ולדעת האלשיך היא אומרת לו לאן עליו ללכת. ושני הפירושים משלימים זה את זה. ד' אומר לאברהם: לך לך להנאתך ולטובתך! ומדוע הליכה זו לטובתך? – כי שם תוכל להתחבר אל השורש הרוחני שלך! רק שם תתחבר עם המהות האמיתית שלך – ולכן ההליכה לשם היא לטובתך!

בחוף לארץ – "אי אתה זוכה לבנים", לא תוכל להניב פרי, וטבעך האמיתי לא יוכל להתגלות בעולם – כי אין זה מקומך, ולכן אינך שלם. רק בארץ אשר אראך תוכל להיות גוי גדול. כאשר תתחבר לעצמך – תוכל להיות אתה באמת ולמלא את ייעודך בעולם!

זה היסוד לקשר הרוחני העמוק שבין עם ישראל לארץ ישראל.

ג. ארץ ישראל מגדלתם

בפרשת בחקתי (ויקרא, כו) הקדוש ברוך הוא מפרט מהו השכר שיזכו לו ישראל אם ילכו בדרכיו ומהם העונשים שיבואו עליהם אם יחטאו.

רשימת הקללות העלולות לבוא עליהם במקרה שיחטאו מסתיימת בגלות ישראל מעל אדמתם (פס' מא): "וְהִבֵּאתִי אֹתְם בְּאֶרֶץ אֲיִבֵיהֶם". אכן, הקדוש ברוך הוא מבטיח לישראל שגם בגלותם לא ישכח אותם (פס' מב): "וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב וְאֶת בְּרִיתִי יִצְחָק וְאֶת בְּרִיתִי אֲבָרְהָם וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר".

הקדוש ברוך הוא מבטיח שיזכור את שלושת האבות ואת הארץ. זיכרון שלושת האבות מובן, אך מהי משמעות זכירת הארץ? ומדוע היא נזכרת עם שלושת האבות?

המדרש (ויקרא רבה לו, ה) מביא את רבי שמעון בן לקיש, העונה על שאלה זו באמצעות משל על מלך שהיו לו שלושה בנים ומינה שפחה אחת לגדל אותם. כל זמן שהיה המלך שואל בשלום בניו, ביקש לשאול גם בשלום השפחה. והנמשל: כל זמן שהקדוש ברוך הוא מזכיר את האבות, הוא מזכיר את הארץ עימם.

ממשל זה אפשר להבין שהקדוש ברוך הוא זוכר בייחוד את האבות, ודרך אגב מזכיר גם את זכות הארץ. כמו שבשעה שהמלך שואל בשלום

בניו, הוא נזכר גם במטפלת, ובדרך אגב שואל בשלומה – כך הקדוש ברוך הוא "נזכר" אגב האבות בזכות הארץ.

אולם, אם נדייק בלשון הפסוק נראה שלא כך הדבר. אילו התורה הייתה אומרת: "וזכרתי את בריתי יעקוב", ואחר כך מוסיפה: "ואזכור הארץ" – היה מובן שהארץ נזכרת אגב זכירת האבות. אך התורה משתמשת באותה הלשון הן כלפי האבות הן כלפי הארץ: "וְאָף אֶת בְּרִיתִי אֲבָרְהָם אֶזְכֹּר... וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר". משמע שכשם שהקדוש ברוך הוא זוכר את האבות – כך הוא זוכר את הארץ, וזו אינה זכירה אגבית.

המהר"ל (דרך חיים ה, ט) לומד מדיוק זה את המשמעות העמוקה בדברי חז"ל.

במשל, כל גדולתם של הבנים תלויה בשפחה שגידלה אותם, אילולא היא, הם לא היו גדלים להיות מי שהם. המלך אינו זוכר את השפחה אגב זכירת הבנים, אלא מכיר שכל ההתפתחות שלהם תלויה בשפחה המטפלת ומגדלת אותם. משום כך, כשהמלך נזכר בבנים, הוא אינו יכול שלא להיזכר במי שמגדלת אותם, בשפחה, ההכרחית כל כך להתפתחותם.

ובנמשל: ארץ ישראל היא שגידלה את האבות, ולכן כל מדרגתם ומעלתם של האבות תלויה בה. אילולא הייתה הארץ מגדלת אותם, לא היו האבות מגיעים למעלות הנפלאות שלהם ולא היו יכולים להיות מי שהם!

האבות הם תמציתה של האומה הישראלית, ועם ישראל לדורותיו הוא המשך הגילוי של האבות בעולם. על כן, כפי שייחודם של האבות היה יכול להתגלות אך ורק בארץ – כך כל המעלות של הבנים, של עם ישראל, יכולות להופיע בשלמותן אך ורק בארץ ישראל.

ד. בחירה א־לוהית וחביבות א־לוהית

ביטוי מיוחד להתאמה המהותית שבין עם ישראל לארץ ישראל אנו מוצאים בדברי רבי שמעון בר יוחאי במדרש (ויקרא רבה יג, ב), על הפסוק (חבקוק ג, ו): "עָמַד וַיִּמְדַּד אֶרֶץ, כָּאֵה וַיִּתֵּן גּוֹיִם", ואלו דבריו: "מדד הקדוש ברוך הוא כל הארצות ולא מצא ארץ שראויה לינתן לישראל – אלא ארץ ישראל".